

УДК 159.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2312-8437.51.2023-1.6>

ДАНИЛЮК Іван – доктор психологічних наук, декан факультету психології, професор кафедри експериментальної та прикладної психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, просп. Академіка Глушкова, 2а, Київ, Україна, індекс 03680 (danyliuk@knu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6522-5994>

ПРЕДКО Вікторія – доктор філософії в галузі психології, асистент кафедри загальної психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, просп. Академіка Глушкова, 2а, Київ, Україна, індекс 03680 (viktoria_predko@knu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5160-7636>

ТРАЙНО Ростислав – студент факультету психології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, просп. Академіка Глушкова, 2а, Київ, Україна, індекс 03680 (traynorostislav@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0876-1756>

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСНОВНИХ СТРУКТУРНИХ ПРОЯВІВ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. Стаття присвячена вивченню особливостей прояву життєстійкості особистості, її основних структурних компонентів в умовах війни. Визначено основні аспекти прояву життєстійкості на психофізіологічному, соціально-психологічному та особистісно-смысловому рівні. Зазначено, що вона є важливим механізмом подолання вікових та екзистенціальних криз, провідним чинником формування мотивації, утримання позитивного мислення та сприятливих установок.

У статті емпірично підтверджено сильну, пряму кореляцію між контролем та життєстійкістю, яка свідчить про те, що розвинений внутрішній локус контролю особистості забезпечує сприятливий рівень проактивної залученості, ентузіазм, надає можливість людині конструктивно сприймати будь-який досвід, як позитивний, так і негативний, знаходити в ньому сенс, а також ефективно долати внутрішній бар'єр, страх помилок і невдач, що своєю чергою формує готовність до виклику, подальшого розвитку та звершень.

У статті також підкреслено позитивне значення прояву залученості в життєдіяльності особистості, яке сприяє підвищенню рівня задоволення, оптимізує можливість самореалізації, підвищує продуктивність та результативність діяльності, позитивно впливає на емоційну сферу людини, стає джерелом мотивації, в той же час надає можливість відчувати релаксацію. Виявлено, що залученість та контроль виступають провідним механізмом внутрішньої мотивації особистості, які підкріплюють один одного в процесі життєдіяльності. Отримані результати дослідження можуть бути корисними для практичного застосування в системі освіти, психологічній практиці, зокрема для розвитку особистості та профілактики деструктивних явищ.

Ключові слова: життєстійкість, особистість, контроль, інтернальність, залученість, емоційна саморегуляція, розвиток.

DANYLIUK Ivan – Doctor of Psychological Sciences, Dean of the Faculty, Professor Department of Experimental and Applied Psychology, Faculty of Psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2A, Hlushkov Prosp., Kyiv, Ukraine, postal code 03680 (danyliuk@knu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6522-5994>

PREDKO Viktoria – Doctor of Psychology Sciences, Assistant Professor of the Department of General Psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2A, Hlushkov Prosp., Kyiv, Ukraine, postal code 03680 (viktorija_predko@knu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5160-7636>

TRAYNO Rostislav – Student of the Faculty of Psychology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, 2A, Hlushkov Prosp., Kyiv, Ukraine, postal code 03680 (traynorostislav@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0876-1756>

CHARACTERIZATION OF THE MAIN STRUCTURAL MANIFESTATIONS OF PERSONALITY HARDINESS IN THE CONDITIONS OF WAR

Abstract. *The article is devoted to the study of the peculiarities of the manifestation of personality hardiness, its main structural components in the conditions of war. The main aspects of the manifestation of hardiness at the psychophysiological, socio-psychological and personal-semantic levels are determined. It is noted that it is an important mechanism for overcoming age and existential crises, a leading factor in the formation of motivation, retention of positive thinking and favorable attitudes.*

The article empirically confirms a strong, direct correlation between control and hardiness, which indicates that a developed internal locus of control of an individual provides a favorable level of proactive involvement, enthusiasm, enables a person to constructively perceive any experience, both positive and negative, find meaning in it, and effectively overcome the internal barrier, fear of mistakes and failures, which in turn forms a readiness for challenge, further development and achievement.

The article also emphasizes the positive value of engagement in a person's life, which contributes to an increase in the level of satisfaction, optimizes the possibility of self-realization, increases productivity and efficiency, has a positive effect on the emotional sphere of a person, becomes a source of motivation, and at the same time provides an opportunity to experience relaxation. It has been found that involvement and control are the leading mechanism of intrinsic motivation of the individual, which reinforce each other in the process of life. The obtained results of the study can be useful for practical application in the education system, psychological practice, in particular for personal development and prevention of destructive phenomena.

Key words: *hardiness, personality, control, internal locus of control, involvement, emotional self-regulation, development.*

Постановка проблеми. Життєстійкість є наскрізним фактором життєдіяльності особистості – її показники системно впливають на всі аспекти буття, формують провідні характеристики та особистісні якості. Вона є важливими механізмом подолання вікових та екзистенціальних криз, провідним чинником формування мотивації, утриманням позитивного мислення та сприятливих установок. Вона впливає на процес соціальної адаптації, ефективної комунікації та саморегуляції, сприяє стресостійкості в ситуаціях невизначеності; повноцінному залученню в оточуюче середовища, забезпечує самоконтроль – постає найважливішою інтегративною якістю особистості, яка визначає всю систему її сприйняття оточуючої дійсності.

Варто зазначити, що війна в Україні не лише знищила життя безлічі людей, а й позбавила українців нормального способу існування: втрата близьких, травматичні переживання, стрес призвели до появи сенситивної тривоги, постійної фрустрованості, відсутності сну та можливості відновлювати сили в тяжких умовах війни. Саме тому, важливого значення набуває вивчення основних механізмів прояву життєстійкості особистості, яка є провідним механізмом

ефективної соціалізації, успішної адаптації, а головне збереження психічного здоров'я є злагожене існуванні всіх її структурних проявів життєстійкості.

Аналіз досліджень. Проблема життєстійкості розглядається в роботах Л. В. Григорчук, О. В. Кіосева, Т. М. Титаренко та Т. О. Ларіної та ін. Зокрема, підкреслено її значення у подоланні складних життєвих ситуацій в роботах П. Н. Бланей, Р. Й. Ганеллен, А. Я. Анцупова, Л. І. Анциферова, Є. В. Бітюцької; особливості функціонування окремих її аспектів та психологічних особливостей представлено у працях П. Г. Вілліамс, Д. Дж. Вібе, Т. В. Сміт; її роль у формуванні сенсу життя та акме – В. Є. Чудновського, А. А. Реана, Т. Й. Рогерса, Н. Д. Володарської та саморегуляційної активності – А. Лібіна, Н. В. Чепелевої. Значного поширення набули роботи Л. З. Сердюк, О. І. Купрєвої, Л. Александрова, А. Ленгле, А. В. Махнач, Г. Е. Мосс, Р. Делахай, А. В. Гаїллард у яких представлено особливості формування та розвитку життєстійкості. Проте існує не так багато інформації щодо особливостей прояву цього явища, а тому і не сформована єдина система розуміння механізмів її дії. Відповідно, необхідно доповнювати, уточнювати, досліджувати та розширювати уявлення щодо цього явища.

Мета. Проаналізувати та емпірично дослідити структурні особливості прояву життєстійкості особистості.

Виклад основного матеріалу. Явище життєстійкості у психологію було введено американським вченим Сальваторе Мадді у 1975 році (Maddi, 2004). Життєстійкість – психологічна характеристика, яка відображає три життєві диспозиційні установки: залученість, контроль та готовність до ризику (Maddi, 2004). Залученість – здатність отримувати насолоду від своєї діяльності, характеристика адаптації особистості до її соціальної ролі, своєрідний психологічний стан, який мотивує людину ефективно виконувати свою роботу. Контроль – впевненість у своїх силах, здатність оптимально контролювати власні емоції та поведінку, переконаність в тому, що можна вплинути на результат події, здатність обирати свій шлях, реакції та ставлення. Готовність до ризику – здатність сприймати будь-які події життя, як позитивний досвід, переконаність людини в тому, що все те, що з нею трапляється, сприяє її розвитку без урахувань полярності – позитивний чи негативний. Тобто життєстійкість постає єдністю цих трьох основних компонентів. Крім того, своєрідний прояв життєстійкості у різних людей залежить від особливостей організації ієрархічності її компонентів.

Також життєстійкість можна розглянути у тривимірному аспекті, зокрема: психофізіологічному, соціально-психологічному, особистісно-смысловому, який складає основу розвитку та існування людини (Титаренко & Ларіна, 2008). Психофізіологічний аспект – вищі психофізіологічні аспекти, які обумовлюють роботу психологічного апарату, обумовлюють інертність, рухливість, рівновагу та нерівноваженість, силу, слабкість нервової системи, складають пропозицію для уяви переживань та поведінки в умовах стресу. Така якість як тип нервової системи визначає певний хід реакцій людини та стимули та задає певну основу до сприйняття та пізнання, що формує специфічний досвід. Звичайно, це не єдиний корелятор поведінки. Здатність до інтелектуальних процесів, яка частково залежить від організації та типу нервової системи – швидкість проходження нервових також зменшує вплив емоцій на ситуацію та дозволяє швидше оброблювати сигнали, але що інтелект, що життєстійкість – це дві великі системи явищ, які значно змінюють хід життя та стилі поведінки. Тобто, життєстійкість виступає як складна характеристика, яка системно впливає на людину. Психофізіологічний аспект як сторона спадковості та природи надає основу для розвитку якостей, тип та склад організації роботи нервової системи, схильності тощо. Сила реакцій та швидкість гальмування реакцій як характеристики нервової системи також значно впливає на функціонування та існування індивіда, а тому і формує специфічний досвід, який змінює рівень життєстійкості та корегує поведінку. Також швидкість та прояв зацікавленості як похідні аспекти чутливості нервової системи. Відчуття зацікавленості провокує виникнення мотивації, від якої залежить потенціал сил для виконання певної дії.

Соціально-психологічний рівень психіки – організація діяльності через соціальні навички, моделі поведінки, стилі мислення, саморегуляція. Навички на цьому рівні мають саме комунікативний характер – активне слухання, розуміння своїх почуттів, компенсація від порушення умов, справедливість, критика тощо. Ці навички впливають різними шляхами на людину у різні періоди життя. У процесі використання цих навичок формується специфічний досвід, який стає енергією для розвитку життєстійкості. Когнітивні навички – раціональне мислення,

знаходження когнітивних помилок, цілепокладання та планування. Когнітивні навички формують модель світу, яка стає основою сприймання та мислення. У поєднанні когнітивні та комунікативні навички формують інструментальну базу для взаємодії та існування у соціумі. Пізнання та взаємодія відіграють ключову роль у житті людини. На цьому рівні також можна виділити особливості стилів мислення. Розвиток аспектів життєстійкості пов'язаний з дивергентним мисленням – особливості проходження мислення та осмислення речей призводить до утворення нової моделі сприймання речей та диференціацію реакцій на зовнішні стимули, стресостійкість пов'язана з саногенним мисленням за Гільман – це оздоровче мислення, яке людина використовує у скрутній ситуації для відновлення внутрішньої рівноваги (Гільман, 2015). Якості такого мислення: абстрагування від реальності, рефлексія та перегляд ситуацій складних проходить під час відпочинку, побудовано на суб'єктивній системі та організацій поглядів на певні поняття, розширення поглядів, пізнання культури та досвід. Саногенне мислення також входить у сферу пізнання та взаємодії, тому відіграє важливу роль у формуванні та розвитку життєстійкості. Свідома саморегуляція через планування, моделювання, програмування, оцінка та інші також вказують на рівень життєстійкості – це елементи когнітивного стилю, які також залежать від типу мислення та досвіду, який паралельно формує життєстійкість. Інший аспект цього рівня – соціальне середовище та чинники. Соціальне середовище – сукупність матеріальних, економічних, соціальних, політичних та духовних умов існування, формування та діяльності індивідів та соціальних груп. Життєстійкість людини частково залежить від життєстійкості суспільства, у свою чергу стійкість суспільства залежить від готовності індивіда до вирішення певних питань. Соціальний чинник кризи, яка протікає у різних групах різним чином. Криза – період при якому виходить психічне новоутворення або певна зміна у внутрішньому світу. Криза виникає за різних причин, певні види криз неминучі. Проходження етапу кризи веде до появи нового досвіду та певного смислового новоутворення. Вектори новоутворення: позитивна дезінтеграції – криза, яка необхідна та означає перехід людини на інший етап (вікові кризи), характеристики: творчий потенціал, цілісність, конструктивність збільшується. Негативна дезінтеграція – соціальна аутизація, зниження стійкості, депресії, психопатичні зсуви. Розвиток життєстійкості буде залежати від гармонійного та стадіального розвитку психіки на всіх етапах життя та проходження всіх вікових криз. Принцип використання чи відчуття використання соціальних ресурсів (медицина, освіта, туризм) збільшує та впливає на рівень внутрішніх ресурсів. Діяльність використовує внутрішні ресурси, на які впливає мотивація. Навички формуються у процесі діяльності та взаємодії, перехід досвіду тощо – це дозволяє відчувати впевненість у собі та досягти успіху – це головна частина об'єму внутрішнього ресурсу, зростання успіху веде до збільшення внутрішніх сил або навпаки, тобто це також корелятор життєстійкості.

Соціальні класи та матеріальне забезпечення впливає на рівень самоставлення та відчуття внутрішніх сил, впевненості, щастя та складності буття. Відсутність провокує або занепад, або активність для здобуття, а перші отриманні ресурси впливають на мотивацію.

Особистісно-смісловий рівень – самоставлення, ставлення до оточуючого середовища, свідомо рефлексія та вибір. Своєрідність первинних рівнів формує сенс та значення – це фактори розвитку життєстійкості, але певний досвід може перегорнути систему, коли життєстійкість стає ресурсом існування. Тобто цей рівень визначає значення життєстійкості в існуванні людини: життєстійкість може бути опорним елементом, а може стати ресурсом для існування. Існування породжує специфічний досвід, який складається у систему цінностей – це велика та складна структура, яка формує систему відношень та мотиваційну сферу. Досвід формує схильності діяти певним чином – ті шкали та якості, які ми віднесли до явища життєстійкості частково залежать від специфіки та прийняття досвіду. Вищим проявом мотиваційної сфери та осмислення досвіду стає виникнення сенсу життя – вища форма утворення цього рівня, що визначає певний прогрес життєстійкості. Сенс життя підвищує рівень енергії, який людина готова виділити на досягнення цілі. Досягнення цілі є аспектом самореалізації у процесі якої необхідна адаптація до умов зовнішнього середовища, що вимагає певного рівня життєстійкості.

Було проведено дослідження, у якому взяли участь 146 студентів першого та другого курсу, серед яких 50 хлопців та 96 дівчат. Визначення рівня життєстійкості здійснювалося за допомогою методики С. Мадді (адаптація Д.А. Леонтьєва). Опитувальник містить 45 питань, кожне

з яких має чотири варіанти відповіді. Під час розрахунку прямі запитання отримали бали від 0 до 3 («ні» – 0 балів, «скоріше ні, ніж так» – 1 бал, «швидше за все так, ніж ні» – 2 бали, «так» – 3 бали), відповідно, зворотні питання – бали від 3 до 0 («ні» – 3 бали, «так» – 0 балів). Загальний рівень життєстійкості вираховувався шляхом загального підрахунку 3-х шкал (залучення, контроль та прийняття ризику).

Для визначення вираженості життєстійкості та її компонентів у студентської молоді було пораховано описові статистики. Зокрема, було виявлено такі показники: залученість – 30, контроль – 28, готовність до ризику – 16, рівень життєстійкості – 74. Для більш наочного представлення отриманих даних, результати були представлені у вигляді діаграми (рис. 1).

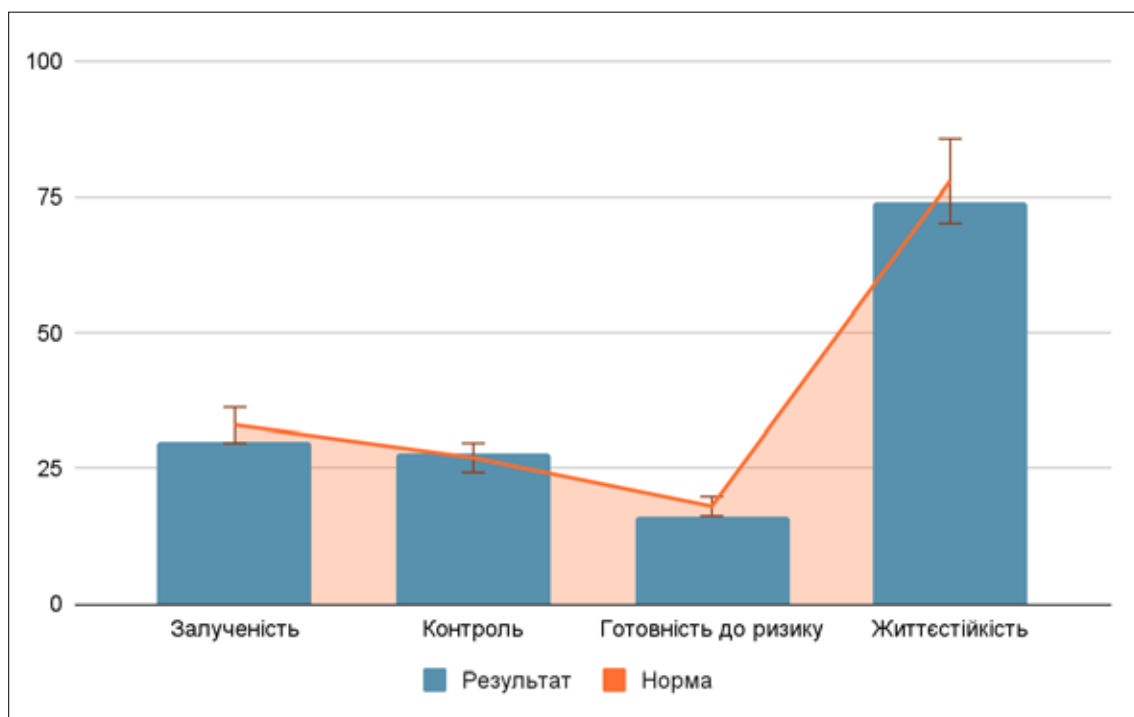

Рис. 1. Рівень прояву життєстійкості

Згідно з отриманими даними можна стверджувати, що середні показники загального рівня життєстійкості та його компонентів знаходяться в межах норми, тобто студентська молодь має середній рівень життєстійкості. Такі результати досить характерні для групи людей, які залучені в суспільну життєдіяльність, навчання та роботу, яка вимагає від них оптимального прояву активності, ментальних та фізичних сил. Задля того, щоб пересвідчитись, що отримані результати дійсно є свідченням середнього рівня життєстійкості, а не усередненим числом між дуже високими та дуже низькими результатами було здійснено перевірку результатів тесту на нормальний розподіл за допомогою аналізу Шапіро-Вілк (для малих вибірок). Згідно з отриманими даними (табл. 1), вибірка відповідає нормальному розподілу, що підтверджує поставлену гіпотезу.

Таблиця 1

Перевірка результатів на нормальність розподілу

	Коефіцієнт Шапіро-Вілк	Розподіл
Залученість	0,679	Нормальний
Контроль	0,195	Нормальний
Готовність до ризику	0,246	Нормальний
Життєстійкість	0,415	Нормальний

Під час дослідження особливостей прояву життєстійкості серед чоловіків та жінок значимих відмінностей не виявлено. Отримані результати досить схожі, зокрема, у жінок:

залученість – 30 (норма 33), контроль – 28 (норма 27), готовність до ризику – 16 (норма 18), рівень життєстійкості – 73 (норма 78); у чоловіків: залученість – 30 (норма 33), контроль – 29 (норма 27), готовність до ризику – 16 (норма 18), рівень життєстійкості – 74 (норма 78).

Для більш наочного представлення отриманих даних, результати представлені у вигляді діаграми (рис. 2).

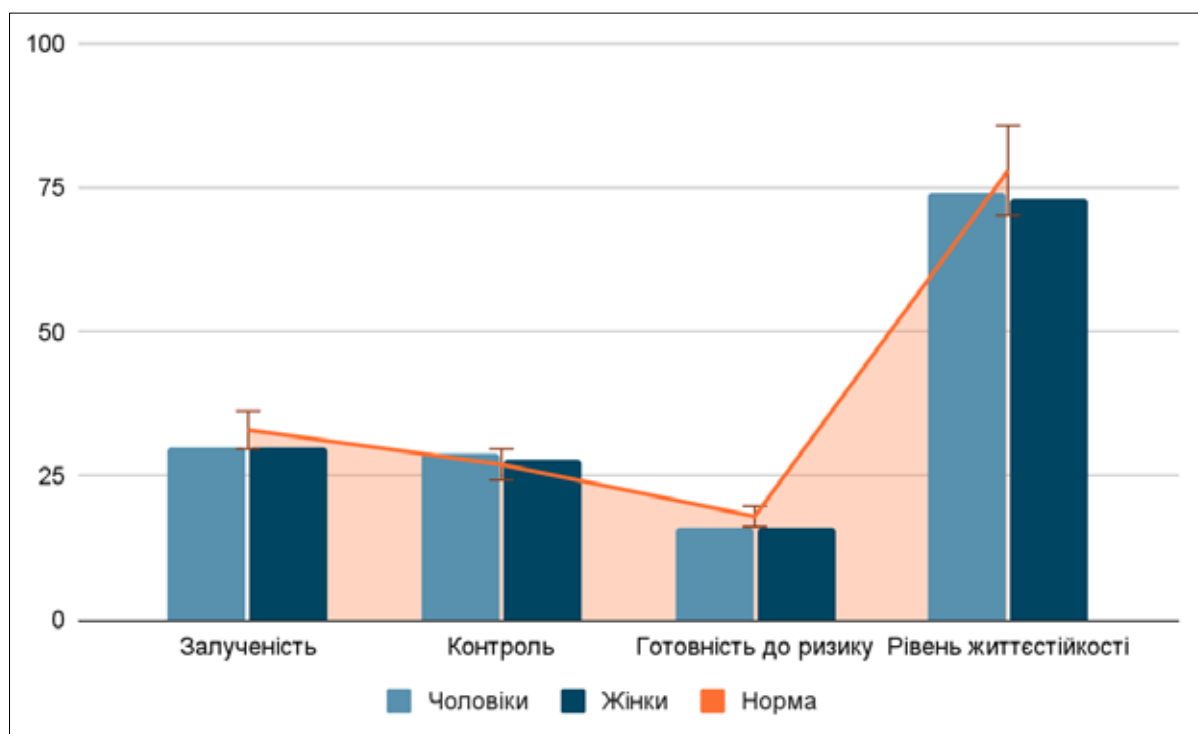

Рис. 2. Рівень прояву життєстійкості у жінок та чоловіків

Таким чином, особливості прояву життєстійкості не залежать від статевих особистостей.

На наступному етапі дослідження було розглянуто взаємозв'язок між компонентами життєстійкості. Для цього було проведено кореляційний аналіз (табл. 2).

Таблиця 2

Особливості прояву взаємозв'язку компонентів життєстійкості

Параметри	Сила кореляції
Залученість і контроль	0,752
Залученість і готовність до ризику	0,664
Залученість і життєстійкість	0,929
Контроль і готовність до ризику	0,622
Контроль і життєстійкість	0,903
Готовність до ризику і життєстійкість	0,822

Згідно з отриманими даними, загальний показник життєстійкості має сильні кореляції з усіма своїми компонентами.

Зокрема, наявний сильний взаємозв'язок між залученістю та життєстійкістю (0,929), який вказує на те, що залученість підвищує рівень задоволення, оптимізує можливість самореалізації, підвищує продуктивність та результативність діяльності, позитивно впливає на емоційну сферу людини, стає джерелом мотивації, в той же час надає можливість відчувати релаксацію.

Наявний сильний та прямолінійний взаємозв'язок між контролем та життєстійкістю (0,903), який свідчить про своєрідне конструктивне сприйняття людиною своєї життєдіяльності, яке характеризується ціннісним ставленням, цікавістю, ентузіазмом та цікавістю, а головне інтернальністю. А також сильний та прямолінійний взаємозв'язок між контролем та залученістю (0,752), який вказує на те, що розвинений внутрішній локус контролю забезпечує сприятливий

рівень проактивної залученості, відповідно надає можливість людині конструктивно сприймати будь-який досвід, як позитивний, так і негативний, знаходити в ньому сенс, а також ефективно долати внутрішній бар'єр, страх помилок і невдач, що своєю чергою формує готовність до виклику, подальшого розвитку та звершень. Таким чином, залученість та контроль виступають провідним механізмом внутрішньої мотивації особистості, які підкріплюють один одного в процесі життєдіяльності. Це нагадує концепцію «поток» М. Чиксентмігаї, коли людина знаходиться у ніби напівсвідомому стані, вона віддається повністю та відчуває віддачу, що породжує сенс та ефективність її дій, нагадуючи тим самим стан потоку, від чого і походить назва (Чиксентмігаї, 2017). Стан «поток» позитивно впливає на емоційну сферу людини, стає таким джерелом мотивації для роботи та моментом релаксації. Переживаючи стан потоку, людина розвиває здатність до саморегуляції, підвищує продуктивність своєї діяльності. Такий стан пов'язаний зі збільшенням активності лобової кори, яка сприяє покращує мисленнєву діяльність, більш того «потік» забезпечує виділення дофаміну, який надає відчуття задоволення (Чиксентмігаї, 2017). Тобто стан потоку, проявляючись під час залученості сприяє психологічному благополуччю.

Висновки. Отже, життєстійкість постає складним психічним утворенням, яке системно впливає на поведінку та життя людини, може виступати у якості ресурсу та яскраво проявляється у кризові чи просто складні моменти. Під час дослідження студентської молоді було виявлено середній рівень життєстійкості. Зокрема, визначено важливу роль залученості для прояву життєстійкості, яка виявляється відчуттям потоку, мінімізує тривогу, підвищує впевненість, оптимізує продуктивність діяльності. А також значну роль у прояві життєстійкості набуває структурний компонент контролю, який проявляється усвідомленням власної здатності впливати на подальший результат своїх дій, незалежно від приємних або неприємних подій; здатністю виносити позитивний досвід, умінням приймати себе та ситуацію, що своєю чергою, забезпечує стресостійкість та адаптацію.

Перспективи подальшого дослідження. Дослідити вплив життєстійкості на прояв різних психологічних феноменів, зокрема на прояв соціальної адаптації студентської молоді, визначити та охарактеризувати зв'язок життєстійкості та явища соціальної адаптації задля оптимізації внутрішнього психологічного стану особистості, підвищення ефективності міжособистісної комунікації та продуктивності життєдіяльності в складних життєвих ситуаціях.

Література

- Гільман А.Ю. Проблема саногенного мислення в зарубіжній науці. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія «Психологія»*. Харків. 2015. Вип. 57. С. 64–68.
- Титаренко Т.М., Ларіна Т.О. (2008) Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека. 104 с. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewiTt6zBv7f1AhWNgv0HHe5TBIYQFnoECAYQAQ&url=https%3A%2F%2Flib.iitta.gov.ua%2F9065%2F1%2FZhiznestoykost_lichnosti.pdf&usg=AOvVaw3hNhtvhXAw2mZPzN3FslPC.
- Чиксентмігаї М. Потік. Психологія оптимального досвіду. Харків, 2017. 368 с.
- Maddi S. Hardiness: An operationalization of existential courage. *Journal of Humanistic Psychology*. 2004. Apr. 4. P. 279–298.

References

- Gilman A. Yu. (2015) Problema sanogennoho mislennya v zarubizhnij nauci [*The problem of sanogenic thinking in foreign science. Bulletin of Kharkiv National University named after V. N. Karazina. "Psychology" series*]. Kharkiv. Vol. 57. P. 64–68. [in Ukrainian].
- Titarenko T.M., Larina T.O. (2008) Zhittyestijkist osobistosti: socialna neobhidnist ta bezpeka [Vitality of the individual: social necessity and security]. P. 104. Retrieved from https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewiTt6zBv7f1AhWNgv0HHe5TBIYQFnoECAYQAQ&url=https%3A%2F%2Flib.iitta.gov.ua%2F9065%2F1%2FZhiznestoykost_lichnosti.pdf&usg=AOvVaw3hNhtvhXAw2mZPzN3FslPC [in Ukrainian].
- Grigorchuk L.V. (2009) Zhittyestijkist yak psihologichnij resurs adaptaciyi osobistosti [Vitality as a psychological resource of personality adaptation]. P. 7.
- Chiksentmigayi M. (2017) Potik. Psihologiya optimalnogo dosvidu. [Flow. Psychology of optimal experience]. Kharkiv. P. 368.
- Maddi S. (2004) Vitralist: operacionalizaciya ekzistencijnoyi muzhnosti [Hardiness: An operationalization of existential courage]. *Journal of Humanistic Psychology*. Apr. 4. P. 279–298.